

VAK **GODSDIENST EN LEVENSBESCHOUWING**

DOCENT **DR FRIDUS STEIJLEN**

LES **Indisch en Moluks religieus leven in na-oorlogs Nederland**

Naar het religieuze leven van Indische Nederlanders in na-oorlogs Nederland is nog weinig onderzoek gedaan. In Indië waren gelovige Indische Nederlanders lid van een reguliere kerk: 'In Indië was je óf protestants óf katholiek, de variaties die we in Nederland kennen, waren daar niet'. Pas in Nederland kwamen de variaties in de religieuze beleving en werd men lid van de pinkstergemeente of zelfs van de Gereja Kristen Indonesia (Christelijke Indonesische Kerk).

DE JAREN '50: INDISCH RELIGIEUS LEVEN

Omdat Indische Nederlanders zich niet helemaal in de sfeer van de Hervormde kerk thuis voelden werd in het begin van de jaren '50 de PIGL, Protestants Indisch Geestelijk Leven, opgericht. Vanuit de PGIL werden culturele activiteiten georganiseerd. De behoefte aan samenkomen met andere Indische Nederlanders binnen organisaties met een religieuze achtergrond zorgde ervoor dat men elkaar ook opzocht in organisaties als de Protestantse Jeugdclub (PJC). Van overheidswege werden geen eigen kerken gestuimuleerd omdat er geen behoefte was aan een 'etnische kerk' voor Indische Nederlanders. Het devies was immers dat Indische Nederlanders moesten integreren. Specifiek over de Indische groep meende het Katholiek Sociaal Kerkelijk Instituut in 1959 dat zij te zeer gevoelig zouden zijn voor magische krachten en dat daarom een langere kerstening nodig was. Ook dit was een argument tegen een eventuele eigen kerk.

OPVANG DOOR KERKEN

Kerkelijke organisaties speelden wel een andere manier een belangrijke rol in het leven van de 'gerepatrieerde' Indische Nederlanders. In het verzuilde Nederland

hadden de kerken en de kerkelijke instellingen een centrale rol in de opvang van Indische Nederlanders. De bekendste daarvan is het Centraal Comité Kerkelijk en Particulier initiatief, de CCKP. Deze koepelorganisatie was in 1950 opgericht om het maatschappelijk werk onder Indische Nederlanders vorm te geven en bemoeide zich op allerlei levensterreinen met Indische Nederlanders. Indische Nederlanders vonden uiteindelijk onderdak in de verschillende kerken in Nederland. De groep die zich aansloot bij kerken als de Pinkstergemeenschap was in Nederland groter dan in Indië.

ISLAMITISCHE MOLUKKERS

Over het religieuze leven van Molukkers is veel meer bekend. De overgrote meerderheid (93%) van de Molukkers is protestant, 4,5% is katholiek en 2,5% is islamitisch. In de huisvesting in de Molukkers kampen direct na aankomst werd geen rekening gehouden met de islamitische Molukkers. Pas na enkele jaren werden islamitische Molukkers gehuisvest in een apart kamp (en later woonwijken), waar zij ook een aparte moskee konden bouwen. In de beginjaren

moesten de islamitische Molukkers behoorlijk lobbyen om belangrijke rituelen en gebruiken volgens islamitische normen te kunnen uitvoeren. Bijvoorbeeld de mogelijkheid om zelf een graf te mogen delven en iemand zonder een kist te begraven. De meeste wensen van de islamistische Molukkers werden ingewilligd, alleen het verzoek om eerst kerkelijk te mogen trouwen en daarna pas burgerlijk, werd niet gehonoreerd.

Eerste Communie-optochten in Den Dungen, bij de parochiekerk H. Jacobus de Meerdere, 1971. Het meisje vierde van links is Maureen van Ommen.

(Foto collectie Ommen-Douwes 11, Historisch Beeldarchief Migranten (HBM), IISG, Amsterdam)

VAK   **GODSDIENST EN LEVENSBESCHOUWING**

DOCENT   **DR FRIDUS STEIJLEN**

LES   Indisch en Moluks religieus leven in
na-oorlogs Nederland

In 1955 ging in Balk, waar de islamitische Molukkers woonden, de eerste spade voor een moskee in de grond. Deze werd een jaar later geopend. Ook vormde de pelgrimage naar Mekka in het begin een groot probleem. Islamitische Molukkers moesten via omwegen een visum voor Saoedie Arabië krijgen omdat zij geen paspoort hadden. Na iets meer dan een decennium in Nederland te verblijven was het de islamitische Molukkers gelukt om hun leven zo in te richten dat zijn aan hun religieuze verplichtingen konden voldoen. In 1969 werden zij vanuit het woonoord Balk overgeplaatst naar Molukse wijken in Ridderkerk en in Waalwijk.

KATHOLIEKE MOLUKKERS

Met de katholieke Molukkers werd meer rekening gehouden, zij werden overwegend in het katholieke Zuiden van het land ondergebracht. Voor hun geestelijke opvang werden priesters aangewezen die de kampen, later de woonwijken, bezochten. De bekendste priesters waren paters Vliegen, Willemse, Eijkman en Groothuyze. Zij kregen steun van de Nederlandse bisschop van het bisdom Ambon, monseigneur Sol. Pater Eijkman was een zeer betrokken pater die missen hield bij de mensen thuis en projecten opzette om het sociaal leven van Molukkers te versterken. Hij was ook de man die door tijdens de missen zowel Nederlands als Maleis te gebruiken jong en oud bij de religieuze activiteiten wist te betrekken. In 1978 werd hij opgevolgd door Pater Groothuyze. Deze pater had een zakelijker benadering van zijn werk, hij sprak geen Maleis en stelde zich afwachtender op: als zij mij nodig hebben komen ze wel. In de beleving van veel Katholieke

Molukkers ontstond daardoor meer afstand tussen de gelovigen en de kerk.

PROTESTANTSE MOLUKKERS

Door de Molukse dominees die met de Molukse ex-KNIL militairen waren meegekomen werd in het begin van de jaren '50 een eigen Molukse kerk opgericht: de Geredja Indjili Maluku (Moluks Evangelische Kerk, GIM). Gedurende de zestig jaar dat de Molukkers in Nederland wonen maakte deze kerk tal van splitsingen mee. De Molukse kerken bleven echter een belangrijk instituut dat bijdroeg aan de samenhang binnen de Molukse gemeenschap. Dit gebeurde onder andere via de kerkraden, kerkkoren en kerkelijke jeugdorganisaties. De jeugdorganisatie van de GIM vormde in de jaren zestig en zeventig een belangrijke kweekvijver voor nieuw kader binnen de Molukse gemeenschap. Veel Molukkers die in de jaren zeventig en tachtig een vooraanstaande rol speelden kwamen uit deze organisatie voort. Een groot deel van de Molukse kerken steunden ook het RMS-ideaal (Republiek Maluku Selatan, Republiek der Zuid-Molukken). Omdat de Molukse kerk een wat ouderwetse, formele kerk is zochten met name jongere Molukkers vanaf mid-jaren '70 alternatieven in kleinere gemeenschappen als de Pinkstergemeente en de Victorie Outreach Church. Mede hierdoor moderniseerde de GIM.

PIRING NATZAR

De Molukse kerk sloot, net als op de Molukken, aan bij de adat van Molukkers. De verering van voorouders, waarvan elementen zijn terug te zien bij huwelijk en dood, is daarvan een voorbeeld. Een aantal van deze zogenaamde levenscyclusvieringen is weliswaar aan verandering onderhevig, de religieuze kern blijft veelal in tact. Een mooi voorbeeld is de Piring Natzar. Dit is een offerschaaltje waarop voor elk familielid een muntstuk ligt en muntstukken voor eventuele speciale wensen. De Piring Natzar fungeert als een huisaltaar waar men op speciale momenten bid. Bijvoorbeeld bij een huwelijk, voordat men op reis gaat of iets bijzonders onderneemt. Het is ook de plaats waar aan voorouders vergiffenis wordt gevraagd. De muntstukken worden op gezette tijden als offer meegenomen naar de kerk, waarop weer nieuwe munten op de Piring Natzar worden gelegd. Van oorsprong hadden alleen gehuwde stellen een Piring Natzar, die zij van hun ouders hadden gekregen en die door de dominee was bevestigd. Tegenwoordig hebben ook samenwonende stellen en zelfs vrijgezellen een Piring Natzar. Niet altijd hebben zij die meer van hun ouders gekregen, maar hebben zij die eventueel zelf gekocht of van de dominee gehad. De Piring Natzar speelt nog steeds die centrale belangrijke rol in het geestelijke leven van Molukkers en heeft zich aangepast aan de nieuwe levensvormen.

BIOGRAFIE

dr Fridus Steijlen

Fridus Steijlen is onderzoeker en stafmedewerker bijzondere projecten bij het KITLV te Leiden. Daar is hij o.a. betrokken bij het project 'Bringing History Home' en het 'Indisch Knooppunt'.

Steijlen maakte deel uit het project waarbij Indische Nederlanders werden geïnterviewd over hun persoonlijke ervaringen in Indië om zo die (persoonlijke) geschiedenissen te bewaren (St. Mondelinge Geschiedenis Indonesië). Dit project wordt nu voortgezet als Samenwerkingsverband Mondelinge Geschiedenis Indonesië met als doel het in stand houden van het netwerk dat de stichting had opgebouwd en de voortzetting van de uitwisseling van ervaringen.

LEESLIJST

- > Berg, Ghani van den, *Wijldemerck; Kamp voor Islamitische Molukkers, 1954-1969* (Ridderkerk 1994).
- > Hendrik, H.K. (red.), *Piring natzar; De waarde en betekenis van een oud Moluks religieus symbool in een gesecculariseerde wereld* (Utrecht 1995).
- > Hoek, Antje van der, *Religie in ballingschap; Institutionaliseren en leiderschap onder christelijke en islamitische Molukkers in Nederland* (Amsterdam 1994).
- > Smeets, Henk, Fridus Steijlen, *In Nederland gebleven; De geschiedenis van Molukkers 1951-2006* (Amsterdam/Utrecht 2006).
- > Willems, Wim, *De uittocht uit Indië, 1945-1995* (Amsterdam 2001).

HET TONG TONG FESTIVAL PRESENTEERT:

De Indische School 2008

De Pupillenschool in Gombong (Midden-Java), voor de opleiding van "kinderen van het mannelijke geslacht voor de militaire stand". De foto is afgebeeld in *Baren en oudgasten*, een deel uit de fotoboekenserie *Tempo doeloe – een verzonken wereld* (uitgeverij Querido), samengesteld door Rob Nieuwenhuys.

Het gebrek aan kennis in de Nederlandse samenleving over de Indische cultuur en geschiedenis is een doorn in het oog van veel (Indische) Nederlanders. Ervaringsverhalen uit de Indische gemeenschap worden door gebrek aan voorkennis niet altijd in de juiste context geplaatst waardoor de beeldvorming blijft steken in clichés.

Stichting Tong Tong wil dit veranderen. De oudste Indische culturele stichting van Nederland organiseerde daarom in 2008 De Indische School, een educatief programma tijdens het Tong Tong Festival van de 50e Pasar Malam Besar, voor iedereen die meer wil weten over het Indische heden en verleden.

Deskundige docenten verzorgden een lesprogramma in het Bibit-Theater op het gebied van (kunst)geschiedenis, taal en letteren, muziek en economie; zoveel mogelijk kanten van de Indische maatschappij & geschiedenis werden belicht. Er was geen speciale voorkennis van de leerlingen vereist; iedereen vanaf vijftien jaar kon de lessen goed volgen.

De samenvattingen van de lessen zijn via de website van Stichting Tong Tong te lezen; de uitgebreide tekst kunt u downloaden. In leeslijsten worden boeken genoemd die u kunnen helpen nog meer informatie te vinden over de besproken onderwerpen.

Stichting Tong Tong werd bij dit project terzijde gestaan door een adviescommissie bestaande uit dr Tom van der Geugten (vakdidacticus, Fontys Hogescholen, Tilburg), prof. dr Bert Paasman (voormalig hoogleraar Koloniale en postkoloniale literatuur- en cultuurgeschiedenis, Universiteit van Amsterdam), en prof. dr Wim Willems (hoogleraar Sociale Geschiedenis, Universiteit Leiden).

De Indische School is in 2008 mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van Stichting Het Gebaar.

Stichting Tong Tong / Pasar Malam Besar BV
Bezuidenhoutseweg 331
2594 AR Den Haag
www.tongtong.nl

